

УДК 339.9

Петрашко Л. П.
Цівина М. С.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

МІЖНАРОДНІ БАНКІВСЬКІ ГРУПИ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Досліджено особливості входження міжнародних банківських груп на фінансовий ринок України та останні процеси злиття та поглинання на ньому. Проаналізовано географічний розподіл банків з іноземними капіталом, що діють на українському ринку банківських послуг. Досліджено перспективи присутності іноземних банків в Україні.

Ключові слова: міжнародні банківські групи, іноземний капітал, злиття і поглинання, банківська система, фінансовий ринок.

Постановка проблеми. Міжнародні банківські групи (МБГ) завдяки масштабу своєї діяльності здатні визначати структуру фінансового ринку країни, що створює додаткові ризики та потребує детального аналізу масштабів їх діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку фінансового ринку України та зокрема присутності на ньому іноземних банківських груп присвячені праці відомих українських економістів, до яких належать О. Васюренко, А. Гальчинський, О. Дзюблук, В. Коваленко, В. Міщенко, А. Мороз, Р. Набок, С. Науменкова, О. Петрик, К. Раєвський, М. Савлук та чимало інших. Фундаментальні теоретичні основи транснаціоналізації банківського капіталу були закладені зарубіжними вченими М. Беретом, Е. Бріггемом, Н. Бріммером, Й. Гідді, М. Леві, М. Потером, П. Роузом, У. Шарпом. Загальні питання транснаціоналізації банків висвітлені в працях вітчизняних вчених Д. Лук'яненка, Ю. Макогона, В. Новицького, Є. Панченка, А. Філіпенка та інших, проте в умовах постійної трансформації стратегій діяльності міжнародних банківських груп на ринках, що розвиваються, потрібні подальші дослідження особливостей присутності МБГ на фінансовому ринку України.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналізуючи динаміку присутності зарубіжних банків на фінансовому ринку України, можна сказати, що з 2007 року відзначався

ріст присутності банків з іноземним капіталом. Дослідження динаміки кількості банків з іноземним капіталом в Україні показує, що до 2009 року їх чисельність зростала як в абсолютному (з 19 банків у 2004 році до 53 у 2008 році), так і у відносному вимірі (з 11,9% до 28,8%). Відбувалося це за рахунок експансії міжнародних банківських груп. Проте недостатньо дослідженими є сучасні зміни в обсягах та діяльності міжнародних банківських груп в Україні.

Мета статті. Дослідження тенденцій присутності міжнародних банківських груп на фінансовому ринку України та аналіз перспектив залучення капіталу іноземних банків.

Виклад основного матеріалу. В останні роки роль іноземного капіталу в банківському секторі України зростає. Станом на 01.01.2013 року кількість діючих банків з іноземним капіталом збільшилась до 53, з них 12 банків – зі 100 % іноземним капіталом [5]. В основному на ринок фінансових послуг України виходили міжнародні банківські групи, які вже на той час мали філії та представництва в багатьох країнах, в тому числі країнах Східної Європи. Активний вихід найвідоміших у світі європейських міжнародних банківських груп припав на період 2005-2008 рр. (рис. 1).

Разом з капіталом зарубіжні інвестори приносили з собою в Україну технології банківського бізнесу, добре налагоджену структуру продажів і високі зарплати, що дозволяли перекуповувати менеджерів та інший персонал, чого не могли дозволити собі більш дрібні банки з локальним капіталом і тому вони програвали іноземцям за багатьма параметрами. Ще на початку 2008 року багато експертів були впевнені, що частка іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі вже скоро перевищить 50%, а в перспективі вийде на рівень 90-100%, як у багатьох малих країнах Європейського Союзу.

Період 2009-2010 рр., що характеризувався фінансово-економічною кризою, негативно вплинув на настрої інвесторів щодо ведення бізнесу в Україні, і у 2009 році почалось згорання бізнесу окремими іноземними банками. Однак у 2011 році частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків зросла на 4,8% і склала 40,6% (табл. 1). Висока частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків в їх загальній кількості свідчить про те, що під контролем іноземних фінансових структур перебувають переважно великі банки, які значно перевершують за рівнем конкурентоспроможності малі та середні вітчизняні банки.

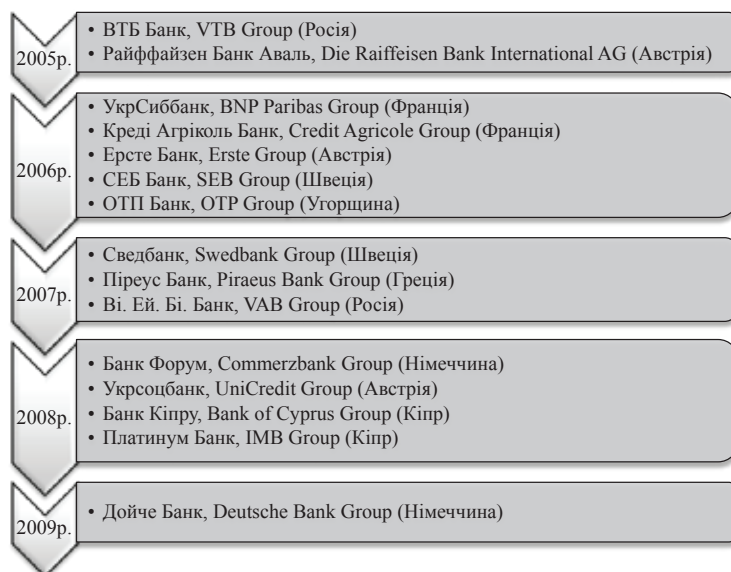

Рис. 1. Експансія провідних міжнародних банківських груп на ринок України, 2005-2009 рр.

Джерело: розроблено автором

Як зазначалося, на сучасному українському ринку банківських послуг такий контроль зазвичай досягається міжнародними банківськими групами за допомогою таких стратегій розвитку як злиття та поглинання (M&A), про що говорять дані щодо найбільших угод M&A за участю українських банків та міжнародних банківських груп, починаючи з 2010 року і до сьогодні (табл. 2).

Як бачимо, в останні роки спостерігається чітка тенденція виходу деяких міжнародних гравців з українського ринку, що пояснюється експертами, як розчарування в банківському ринку України. Таким чином, банківський капітал зосереджується в руках українських олігархів. 2013 рік буде характеризуватися зростанням кількості угод M&A в банківському секторі, а саме відходом деяких іноземних банків з українського ринку.

Станом на 01.01.2013 р. в Україні діє 53 банки з іноземними інвестиціями, в тому числі 22 банки, 100% власником яких є зарубіжний інвестор, тобто 30% усіх зареєстрованих банків на національному ринку є підконтрольні іноземним власникам. Частка іноземного капіталу у статутному капіталі національних банків знизилась на 2%. Однак варто зазначити, що в реальності питома вага банків з зарубіжними інвестиціями, що діють на ринку України, є набагато більшою, адже чимало банків мають іноземних інвесторів через афілійованих осіб, дані про яких не подаються для звітності Національного банку України, тобто не можуть бути підтвержені, та іноді не розповсюджуються взагалі. Причиною росту частки іноземного капіталу в 2011 році була присутність

на українському ринку квазііноземних та псевдоіноземних банків (рис. 2).

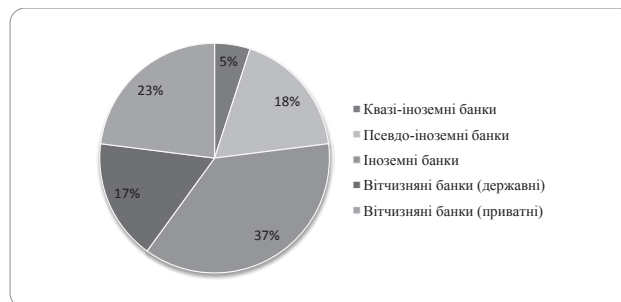

Рис. 2. Структура банків при розподілі за власниками уставного капіталу в 2011 р., % [3]

5% ринку займають квазііноземні банки, що за своєю сутністю є іноземними кредитними установами з міноритарною участю капіталу іноземних інвесторів. Однак, фактично через недостатньо вагому частку в уставному капіталі банку, їх іноземні власники можуть бути усунуті від стратегічного контролю над управлінням фінансовою інституцією. Так, в ПАТ «Всеукраїнський акціонерний банк» власником 4,2% є резидент Росії, ПАТ «Індустріалбанк» – 11,1% резидент Австрії, ПАТ «Банк «Контракт» – 4,2% резидент США. Однак, не дивлячись на невагому частку іноземного капіталу, дана група банків має реальні іноземні інвестиції у статутний капітал, на відміну від наступної.

Таблиця 1

Динаміка кількості банків з іноземним капіталом, 2004-2012 рр.

Назва показника	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Кількість зареєстрованих банків	181	186	193	198	198	197	194	198	176
Кількість банків, які мають банківську ліцензію	160	165	170	175	184	182	176	176	176
з них: з іноземним капіталом	19	23	35	47	53	51	55	53	53
у т. ч. зі 100% іноземним капіталом	7	9	13	17	17	18	20	22	22
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	9,6	19,5	27,6	35,0	36,7	35,8	40,6	41,9	39,5

Джерело: [6]

Таблиця 2

Найбільші угоди M&A на фінансовому ринку України, 2010-2013 рр.

Рік	Покупець	Об'єкт угоди	Країна-покупець	Придбана частка капіталу	Сума угоди, млн. дол. США
2010	BNP Paribas Group	АТ «УкрСиббанк»	Франція	18,57%	87,90
	Hertensteeg B.V	АТ «СоцКомбанк»	Нідерланди	50%	-
	Commerzbank Group	ПАТ «Банк Форум»	Німеччина	26,25%	250,00
	Commerzbank Group	ПАТ «Банк Форум»	Німеччина	5,27%	300,90
	Fintest Holding	ВАТ «Кредитпромбанк»	Кіпр	23,58%	54,00
	TWIF Financial Services (Kardan N.V.)	ПАО «Всеукраїнський Акціонерний банк» (VAB банк)	Нідерланди	36%	34,80
	IMB Group (Platinum Bank)	Агробанк (Home Credit Bank Ukraine)	Кіпр	100%	47,17
2011	ПАТ «ПУМБ»	ПАТ «Донгорбанк»	Україна	-	-
	Quickcom Limited, Kirkville Management Limited	ПАО «Всеукраїнський Акціонерний банк» (VAB банк)	Кіпр	84%	68,75
2012	СМАРТ-Холдинг	ПАТ «Банк Форум»	Україна	96%	1,27
	ПАТ «Євробанк» (Група Адарича О.)	ПАТ «СЕБ Банк»	Україна	-	-
	ПУАТ Фідобанк» (Група Адарича О.)	АТ «Ерсте Банк»	Україна	-	83,00
2013	ПАТ «Дельта Банк»	ПАТ «Кредитпромбанк»	Україна	100%	-

Джерело: розроблено автором на основі статистичних даних [12]

Псевдо-іноземні банки – кредитні установи, прямими власниками яких є іноземні компанії, що в свою чергу належать вітчизняним інвесторам. Зокрема мова йде про власників банківських установ, зареєстрованих як резиденти в офшорних зонах, що є методом оптимізації оподаткування [3]. В Україні діє 18% саме таких банків з номінально іноземними та фактично вітчизняними власниками. Псевдоіноземні банки зазвичай мають у власниках так звану підставну компанію, тобто іноземний прошарок, через який на папері здійснюється управління тим чи іншим банком даної групи. Найбільш вигідною для створення такого прошарку є Кіпр, тому майже всі псевдоіноземні банки за статистикою реєструються на Кіпрі. Однак, фактично, кінцевим бенефіціаром є фізична або юридична особа-резидент України, або іншої країни (табл. 3). В даному випадку мова йде лише про псевдо-іноземні банки. Адже також існують банки, у яких, за їхньою ж інформацією, відсутні власники істотних часток статутного капіталу (АТ «Легбанк», АТ «Банк Велес», АТ «Прайм-Банк»), або українські банки, що офіційно не розкривають інформацію щодо реальних власників (ПАТ «Фінанси і кредит», ПАТ «КБ «Фінансова ініціатива»).

Таблиця 3
Дані щодо власників найкрупніших псевдоіноземних банків України, станом на 01.04.2012 р.

Банк	Офіційний власник	Фактичний власник
ПАТ «КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК «НАДРА»	Центрогаз Холдінг ГмбХ (Австрія) – 89,96%	Фірташ Д.В. (Україна)
ПАТ «АЛЬФА-БАНК»	ABH Ukraine Limited (Кіпр) – 80,1%; BAT «Альфа-Банк» (Росія) – 19,89%	AlfaGroup Consortium (Росія)
ПАТ «ВіЕйБі Банк»	Quickcom Limited (Кіпр) – 82,94%; Kirkville Management Limited (Кіпр) – 5,27%	Бахматюк О.Р. (Україна)
ПАТ «БАНК КРЕДИТ ДНІПРО»	BRANCROFT ENTERPRISES LIMITED (Кіпр) – 100%	Пінчук В.М. (Україна)
ПАТ «КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК «ПРИВАТБАНК»	Боголюбов Г.Б. (Україна) – 33,75%; Коломойський І.В. (Україна) – 33,75%; ТРИАНТАЛ ІНВЕСТМЕНТС ЛТД (Кіпр) – 24,9%	Боголюбов Г.Б. (Україна), Коломойський І.В. (Україна)
ПАТ «Банк «Київська Русь»	SHARP ARROW HOLDINGS LIMITED (Кіпр) – 39,9%; Братко В.І. (Україна) – 10,1%; ТОВ «Інвестиційна група «Базус» (Україна) – 19,5%	Братко В.І. (Україна)
ПАТ «Комерційний банк «Експобанк»	Гетьманенко Ю.І. (Україна) – 49,4%; YuliTradingCo. Limited (Кіпр) – 34,2%	Гетьманенко Ю.І. (Україна)

Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ та ЗМІ – [5]

Наявність на українському фінансовому ринку значної кількості (18%) псевдоіноземних банків суттєво впливає на загальну географію розподілу банків з іноземним капіталом.

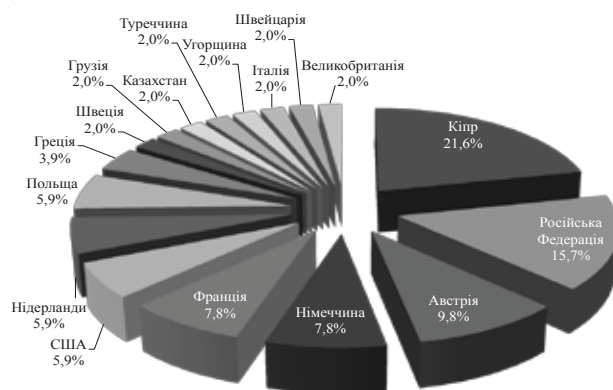

Рис. 3. Географічний розподіл нерезидентів, що офіційно є власниками статутного капіталу українських банків, станом на 01.01.2013 р. Частка в загальній кількості банків з іноземним капіталом, %
Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ

Якщо діяльність квазііноземних банків в значній мірі не впливає на банківський сектор України з політичного та економічного боків, то псевдо-іноземні банки дещо змінюють тенденції іноземного інвестування, відрізняючи їх від реалій. Тому варто розглянути банківський ринок України без врахування псевдо-іноземного капіталу. Результати порівняльного дослідження офіційного (рис. 2) та реального (за виключенням псевдо-іноземних банків) (рис. 4) географічного розподілу на фінансовому ринку України показують, що на відміну від офіційних даних, фактично найбільшу частку в загальній кількості банків з іноземним капіталом займають банки, підконтрольні міжнародними банківськими групами Російської Федерації (23,3%), тоді як за офіційними даними лідируюче місце належить кіпрським власникам (21,6%). Така активна позиція російських інвесторів пояснюється тісно налагодженими взаємозв'язками між підприємствами обох країн на галузевому, регіональному, культурному рівнях.

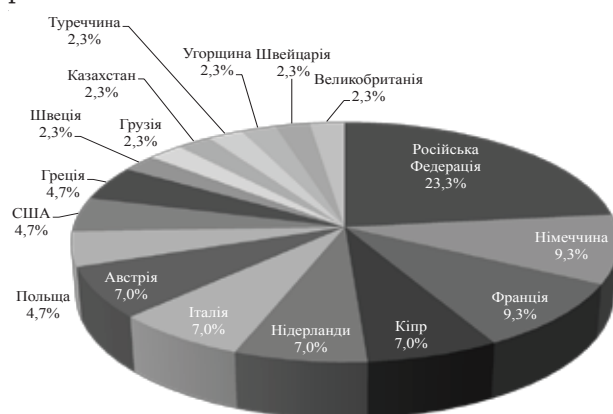

Рис. 4. Географічний розподіл нерезидентів, що фактично є власниками статутного капіталу українських банків, станом на 01.01.2013 р. Частка в загальній кількості банків з іноземним капіталом, %
Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ та ЗМІ – [5]

Фактично на фінансовому ринку України друге місце розділили міжнародні банківські групи Німеччини та Франції (по 9,3%). Кіпрські власники, що діють у банківському секторі України

Динаміка фінансових показників банків, 2010-вересень 2012 рр.*

Банки	Активи, екв. млн. дол. США				Власний капітал, екв. млн. дол. США				Чистий прибуток/збиток, екв. млн. дол. США			
	2010	2011	%	9 м. 2012р.	2010	2011	%	9 м. 2012р.	2010	2011	%	9 м. 2012р.
Зі 100% іноземним капіталом	42,7	43,1	+1	43,6	5,24	5,28	+1	5,76	-1,3	-0,7	+50	63
З часткою іноземних інвестицій	29,9	36,0	+21	39,5	3,4	4,7	+39	5,0	0,16	0,23	+44	126
Зі 100% українським капіталом	41,7	51,8	+24	55,2	8,1	9,3	+15	9,7	-0,49	-0,47	-3	156

* Похибка в розрахунках складає не більше 3%, у зв'язку з неповним розкриттям банками інформації про власників часток в статутному капіталі (в т. ч. власників-фізичних осіб).

Джерело: розроблено автором на основі даних НБУ – [5]

займають 7% ринку від загальної кількості банків з іноземним капіталом. Аналогічну позицію займають фінансові групи Нідерландів, Італії та Австрії. Інші країни мають менше 5% банків з іноземним капіталом.

Як показують статистичні дані (табл. 4), можна констатувати достатньо високий рівень впливу іноземних інвестицій на національну банківську систему. Крім того, рівень власного капіталу зарубіжних банків росте в два рази швидше в порівнянні з темпами росту власного капіталу вітчизняних банків.

Однак банки зі 100% іноземним капіталом в 2011 році були збитковими (чистий збиток склав 0,7 млн. доларів США), так само були збитковими і національні банки (чистий збиток – 0,47 млн. доларів США). Проте, на відміну від вітчизняних банків, дефіцит ресурсів яких при збитковості відчувається на веденні бізнесу, зарубіжні банки за підтримки материнських компаній можуть дозволити собі періодично працювати без прибутків, що не призведе до додаткових ризиків для банку.

Говорячи про перспективи присутності міжнародних банківських груп на фінансово-кредитному ринку України, варто зазначити, що деякі європейські банки закривають свій бізнес в Україні. У першу чергу це стосується інвестиційних банків. Так, за 2011-2012 рр. з українського ринку пішла інвестиційна фінансова група «Ренесанс Груп», інвестиційний грузинський банк BGCapital (Bank of Georgia) та інвестиційна група TBIFFinancialServices (Kardan N.V., Нідерланди), яка продала акції VAB Банку [13].

Висновки і пропозиції. Починаючи з 2009 року український фінансовий ринок встигли покинути чеська Home Credit Bank (2009), німецький Dresdner Bank (2009), британський HSBC (2010), російський Ренесанс Капітал (2010), німецький

Bayerische Landesbank (2011), південнокорейський Kookmin Bank (2011), грузинський Bank of Georgia (2011), голландський Кредит Європа Банк пішов з роздробу (2012), австрійський Volksbank (2012), французький Societe Generale (2012), Кредитпромбанк (2013) і Астра Банк (2013).

Вихід зарубіжних банків з ринку можна пояснити нестабільною фінансово-економічною та політичною ситуацією в країні, коливанням курсу валют, що супроводжується забороною кредитування в іноземній валюті, а також складностями з виконанням усіх вимог НБУ [14].

Таким чином, в найближчому майбутньому позиції на українському ринку зарубіжних інвесторів, особливо вихідців із Західної Європи, що знають впливу проблем материнських структур в єврозоні, будуть слабшати. На сьогоднішній день існує думка, що надалі Україну можуть покинути грецький ПАТ «Астра Банк» (AlphaBankAE – 100%, Греція) та угорський ПАТ «ОПТ Банк» (OTPGroup – 100%, Угорщина). Експерти вважають, що з основних міжнародних банківських груп Європи активну діяльність через свої українські «дочки» продовжуватимуть вести італійська група UniCreditGroup (ПАТ «УніКредит Банк», ПАТ «Укрсоцбанк»), австрійська RaiffeisenGroup (ПАТ «Райффайзен Банк Аваль») та французька BNP Paribas (ПАТ «УкрСиббанк»), які сьогодні мають сильні ринкові позиції. Також на українському ринку залишаться, і скоріше всього будуть розширювати свою діяльність, міжнародні банківські групи материнською компанією в Російській Федерації (VTBGroup, VABGroup, AlfaGroup) та російські банки, які мають сильну підтримку з боку своєї держави (банки «Сбербанк Росії», «Петркоммерц», «Внешкомбанк») [15]. Тому можна зробити загальний висновок про зміни в географічній структурі присутніх на українському ринку міжнародних банківських груп.

Список літератури:

1. Барановський О. Іноземний капітал на ринках банківських послуг України, Росії та Білорусі / О. Барановський // Вісник НБУ. – 2007. – № 9. – С. 12-20.
2. Геєць В. Іноземний капітал у банківській системі України // Дзеркало тижня/гроші. – № 26 (605). – 2011. – С. 15-23.
3. Іноземні банки в Україні: вплив та регулювання: монографія // Р. В. Корнилюк, І. Б. Івасів, О. М. Діба. – К.: КНЕУ, 2012. – 234 с.
4. Набок Р.М., Серпенінова Ю. С. Оцінка концентрації іноземного капіталу у банківській системі України / Ю. С. Серпенінова, Р.М. Набок // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць; Вип. 32. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. – С. 41-50.
5. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807.
6. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>.
7. Прімерова О.К. Особливості діяльності банків з іноземним капіталом // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – № 3. – С. 40-43.
8. Чуб О. Становлення та розвиток банківської системи України в контексті присутності іноземного капіталу [Текст] / О. Чуб // Банківська справа. – 2012. – № 6. – С. 86.

9. Шелудько Н.М. Іноземний капітал у банківському секторі України: тенденції, проблеми, перспективи // Фінанси України. – 2004. – № 12. – С. 100.
10. AndersAslund, EconomicreforminUkraine; theunfinishedagenda. Armonk, N.Y., M.E. Sharpe, 2007. – 287 p.
11. Green C. J., Murinde V., and Nikolov I. (2003), Are Foreign Banks in Central and Eastern Europe more Efficient than Domestic Banks? // Paper presented at the 24th SUERF Colloquium in Stability and Efficiency of Financial Markets in Central and Eastern Europe.
12. М&А календарь (слияния и поглощения) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fixygen.ua/calendar/ma/>.
13. Експансія банків з іноземним капіталом пішла на спад [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkurse.ua/ua/business/s-inostrannym-kapitalom-poshla-na-ubyl.html>.
14. Banking M&A in Ukraine. Interview with Anna Pushkaryova [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lp.ua/en/media/publications/article/3-publications/1066-banking-ma-in-ukraine>.
15. В Украине останеться 4 крупних банка с западным капиталом [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ru/toplist/~1/2/295509>.
16. 20 самых эффективных банков Украины // Forbes. – № 2, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forbes.ua/magazine/forbes/1346998-20-samyh-effektivnyh-bankov-ukrainy>.

Петрашко Л. П.

Цивина М. С.

Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана

МЕЖДУНАРОДНЫЕ БАНКОВСКИЕ ГРУППЫ НА ФИНАНСОВОМ РЫНКЕ УКРАИНЫ

Резюме

Исследованы особенности вхождения международных банковских групп на финансовый рынок Украины и последние процессы слияния и поглощения на нем. Проанализировано географическое распределение банков с иностранным капиталом, которые действуют на украинском рынке банковских услуг. Исследованы перспективы присутствия иностранных банков в Украине.

Ключевые слова: международные банковские группы, иностранный капитал, слияние и поглощение, банковская система, финансовый рынок.

Petrashko L. P.

Tsivyna M. S.

Kiev National Economic University named after Vadym Hetman

INTERNATIONAL BANKING GROUPS AT THE UKRAINIAN FINANCIAL MARKET

Summary

The features of the international banking groups' entry in the financial market of Ukraine and recent mergers and acquisitions were investigated. The geographical allocation of banks with foreign capital acting at the Ukrainian banking services market was analyzed. The prospects for the presence of foreign banks in Ukraine were investigated.

Key words: international banking groups, foreign capital, mergers and acquisitions, banking system, financial market.